

Gielddasámegiela aspektuála suorggádusat ja ruoššagiela aspekta

KIRSI PALTTO

1. Láidehus

Dán artihkkalis guorahalan gielddasámegiela frekventatiiva, kontinuatiiva ja momentána vearbasuorggádusaid geavaheami. Geahčadan namuhuvvon suorggádusaid erenoamážit dan dáfus makkár aspektuála iešvuodaid dat ovdanbuktet, ja buohtastahtán bohtosiid ruoššagiela vearbaid aspekta- iešvuodaiguin. Ruoššagiela aspekta lea giellaoahpalaš kategorijja, ja ruoššagiela vearbaid geavahettiin ferte dábálaččat välljet geavahago imperfektiiva- vai perfektiivavearba. Sámeielas aspektuála vearbaid välljen fas ii leat bákkolaš, ja daid sáhtta mángga oktavuodas geavahit váljalaččat suorggádusa vuodđovearbbain. Giittán ollu Sámi Instituhta ja Norgga dutkanráđi iežan barggu doarjumis.

Lean váldofágabarggu oktavuodas (Paltto 2007) čohkken badjelaš duhát ovdamearkacealkaga gielddasámegillii almmustuvvan teavsttain. Boarrásut materiálii gullet gielladutkiid čohkken teavsttat, ođđasut materiálas maid dán artihkkalis ovdanbuvttán, leat mánáidgirjjit, divttat, aviisačállosat jna. Ovdanbuvttán dutkanmateriála seammáin transkripšuvnnain go álgoteavsttainge, earret ahte translittereren kyrilla alfabehta latiinna alfabehtii. Geavahan Skandináviás dábálažžan šaddan translittererenvuogi, ja heivehan dan čuoovvovaččat: *ə* sajis čálán *ə*, *ж* sajis *ž*, *ч* sajis *č*, *у* sajis *c* ja *х* sajis *χ*. Kyrilla *e* ja *u* translittereren sáni álggus ja guomáiduvvan konsonántta maŋis *je* ja *ji*, eará sajiid *e* ja *i*. Čuojohis jietnadagaid translittereren vástideaddji stuorra bustávain. Garra mearkka mun translittereren “, guomáiduvvama mearkka ‘ ja geahppa guomáiduvvama mearkka ’. Doalahan gielddasámi čállinvuohkái mihtilmas sárgá guhkes vokála alde, ja čuoggáid *ə* ja *a* alde, mat ovdanbuktet ovddit konsonántta geahppa guomáiduvvama.

2. Sámeigiela aspektuála vearbasuorggádusaid dutkan

Jo ungáralaš Ignasz Halász namuha oanehaččat vearbasuorggádusaid iežas unna gielddasámeigiela govvádusas (Halász 1883: 44). Maŋná lea Ruošša beale gielladutki G. M. Kert čállán artihkkaliid gielddasámi suorggádusaid birra (Kert 1975; Kert – Markianova 1979 ja Kert 1987).

Eará sámeigielaid buohta fáddá lea guorahallojuvvon sakka eanet. Konrad Nielsen lea davvisámeigiela guovdu logahallan suorgásiid ja makkár máddagiidda daid sáhtta laktit, ja dasto čilgen iešguđet suorggádusaid mearkkašumiid (Nielsen 1979 [1926–29]: 229–279). Israel Ruong fas lea nákkusgirjjistis gieđahallan bitonsámeigiela vearbasuorggádusaid daid semantihka vuodul (Ruong 1943: 9). Klaus Peter Nickel (1994 [1990]: 221–293) maid gieđahallá vearbasuorggádusaid davvisámeigiela giellaoahpastis ja Nils Øivind Helander (1993 [1992]: 19–54) lea ovddimužžan čilgen suorggádusaid sámegillii. Pekka Sammallahti lea dasto čállán láidehusa cealkkaoahpa dutkamii (2005), mas son buktá odđa jurdagiid buot suorggádusaid gieđahallamii.

Maŋimuš logijagis leat maid albmonan golbma váldofágabarggu vearbasuorggádusaid birra. Anders Kintal (2000) lea čállán julevsámeigiela vearbasuorggádusaid birra ja čájehan, ahte nuorat eai geavat nu ollu suorggádusaid go vuorrasut olbmot. Laila Susanne Sara (2002) fas lea guorahallan Guovda-geainnu nuoraid vearbasuorggádusaid geavaheami, ja lea čájehan ahte nuorat eai ohppiidčállošiiin geavat nu ollu suorggádusaid, go boarrásut teavsttain leat geavahuvvon. Ieš fas lean váldofágabarggustan gieđahallan gieldda- ja darjjisámeigiela momentána, frekventatiiva ja kontinuatiiiva vearbasuorggádusaid (Paltto 2007).

3. Momentánavearbbaid semantihkka

Momentánavearbbat almmuhit ahte juoga dáhpáhuvvá oktii. Ruong (1943: 7) govvida momentánavearbbaid kontinuatiiiva- ja frekventatiivavearbbaid vuostálasvuohtan:

Govus. Duratiiva, frekventatiiva ja momentána suorggádusaid áigelinját (Ruong 1943: 7 mielde).

_____	oktilaš dáhpáhuvvan (duratiiva)
-----	geardduhuvvi dáhpáhuvvan (frekventatiiva)
.	punktuála dáhpáhuvvan (momentána)

Momentána suorgásiiguin ráhkaduvvon vearbbat almmuhit mángii maiddái subitiiva (johtilis dáhpáhuvvama) dahje deminutiiva (oanehis bistima dahje geahppa intensitehta) semantihkalaš kategoriijaid. Lihkadanvearbbain suorggiduvvon momentánavearbbat almmuhit dávjá inkoatiiva (dáhpáhuvvama álgima) semantihkalaš kategoriija.

Momentána suorggádusaid sáhttá suorggidit dušše dynámalaš vearbbain. Stáhtalaš vearbbat govvidit joatkašuvvi diliid, ja momentánavearbbaid ráhkadeapmi dakkár vearbbain soadašii vearbbaid siskkáldas luonddu vuostá. Momentánavearbbaid vuodđovearban sáhttet leat sihke duratiiva ja ovtaháválaš dáhpáhuvvamiid govvideaddji vearbbat. (Hakulinen et al. 2005: 360.) Nickel juohká momentánavearbbaid dan mielde leatgo dain frekventatiiva vai kontinuatiiiva korreláhtat, omd. *čurvet – čuorvut* (fr.), *borget – borgat* (kont.) (Nickel 1994 [1990]: 238).

Gielddasámegielas leat golbma suffivssa *-l-*, *-s(t)-* ja *-j-*, maiguin ovdanbuktojuvvo momentána mearkkašupmi, omd. *jurr'tlə* 'smiehtastit' < *jurr'tə* 'smiehttat, jurddašit', *pōrsə* 'borastit' < *pōrrə* 'borrat', *sūhp'je* 'suhppet, bálkestit' ~ *suəhpə* 'suohpput, bálkut'. Lean čilgen suorggádusaid morfoloigiija dárkileappot iežan váldofágabarggus (Paltto 2007).

4. Frekventatiiva- ja kontinuatiiivavearbbaid semantihkka

Frekventatiiva- ja kontinuatiiivavearbbaid semantihkalaš mearkkašumit leat oalle lahkalaš. Frekventatiivavearbbat almmuhit dáhpáhusa geardduhuvvama dahje mángii mañjalagaš dáhpáhuvvama. Dat sáhttet maid ovdanbuktit ahte dáhpáhusa ollašuttet mánga subjeavtta dahje ahte dáhpáhuvvamis leat mánga objeavtta. Kontinuatiiivvat fas ovdanbuktet ovddimusat dáhpáhusa bistima. Mángii seammá suorggádusain ráhkaduvvon vearba sáhttá almmuhit goappáge semantihkalaš kategoriija, iige kategoriijaid leat

álo vejolaš doallat sierralágaid. (Gč. omd. Nickel 1994 [1990]: 251.)

Geardduhuvvan eaktuda, ahte ovttaskas dáhpáhuvvan, maid vuodđovearba ovdanbuktá, lea juogo punktuála dahje duratiiva telihkalaš¹ dáhpáhuvvan. Geardduhuvvama sáhtta maid áddet joatkašuvvamin, erenoamážit jos dáhpáhus, mii geardduhuvvá bistá hui oanehis áiggi ja jos dat geardduhuvvá oanehis gaskkaiguin ja dássidit, omd. *kolista* ‘skállat’ dahje *váristä* ‘sparaidit’. (Hakulinen et al. 2005: 349.)

Geardduhuvvi dáhpáhusa oasis eai dárbbas vealttakeahhtá leat ideanttalaččat, sáhtta baicce leat sáhka iešguđetlágan oassedáhpáhusaid ráiddus, nu movt vearbain *etsiskellä* ‘ozadit’, *herätellä* ‘boktalit’ dahje *tarkistella* ‘dárkkistallat’. Lea iešalldes oalle hárvenaš ahte oassedáhpáhusat livčče áibbas ideanttalaččat, ahte dat geardduhuvašedje dássidit dahje ahte dat livčče áiggi dahje báikki dáfus dárkilit ráddjejuvvon. (Hakulinen et al. 2005: 349.) Geardduhuvvan guhkes áigegaskkaiguin ja guhkes áigodagas lea mihtilmas habituála diliide.

Kontinuatiivavearba vuoddo- dahje korreláhtavearba ii almmut gearde-lunddot dáhpáhuvvama, muhto baicce stáhtalaš dili dahje duratiiva atelikhkalaš dáhpáhuvvama, omd. *asustella* ‘orostallat, orodaddat’ < *asustaa* ‘orodit’, *istuskella* ‘čohkohallat’ < *istuksia* ‘čohkkát’. Kontinuatiivavearba lea dábálaččat aspeavtta dáfus muđui seammalágan go dan vuodđovearba, muhto dat addá gova dili siskkáldas muhttašumis, mii sáhtta leat eahperegulára dahje soaittáhtalaš dahje maiddá periodalaš dahje geardduhuvvi. Suorggádusa govvidan dilli ii leat dábálaččat homogenalaš, iige nappo leat typihkalaš dilli. (Hakulinen et al. 2005: 349–350.)

Sámegiela suorggádusain lea valjis polysemijja. Frekventatiiva ja kontinuatiiva iešalldes jo dávjá realiserejuvvojit seammalágan vearbahápmiin. Daid lassin seamma vearbahápmi sáhtta almmuhit maiddá konatiiva, distributiiva dahje fortuitiiva semantikhkalaš kategoriija. (Sammallahti 2005: 217.) Kontinuatiiva suorggádusat sáhttet maid almmuhit deminutiiva semantikhkalaš kategoriija, omd. *logadit*, dahje subitiiva semantikhkalaš kategoriija *čuoiggadit* ‘fitnat johtilit čuoigga gosnu’ (Nickel 1994 [1990]: 252).

¹ Telihkalaš dáhpáhus sisdoallá lunddolaš loahppačuoggá, atelikhkalaš dáhpáhus fas ii dan daga.

Gielddasámi frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorgásat leat *-n(t)-*, *-č-* ja *-ll-* omd. *njīlnə* ‘njieladit’ (< *njīllə* ‘njiellat’), *paššənntə* ‘darvánaddat, leat gitta’ (< *paššnə* ‘darvánit, leat gitta’), *vuəzχəllə* ‘čájehallat’ (< *vūzχe* ‘čájehit’), *čēccklə* ‘bálkkastallat’ (< *čacc’kə* ‘bálkut’) ja *kyrtče* ‘girddašit’ (< *kyrr’tə* ‘girdit’).

5. Ruoššagiela aspekta

5.1 Ruoššagiela aspektuála luohkát

Ruoššagielas leat maid aspektuála luohkát. Okta dain, semelfaktiiva, ovdanbuktá ovttaháválaš dáhpáhuvvama ja vástida nappo sámegiela momentánuohkkái. Semelfaktiivavearba suorggiduvvo jogo *-nu-*suffivssain dahje *s-*prefivssain, omd. *kašljat*_{pfv.} ‘gossat’ > *kašljanut*_{pfv.} ‘gosádit’ ja *χodit*_{ipfv.} ‘fitnat’ > *sχodit*_{pfv.} ‘fitnat oktii’. *s-*suorggádusaid ovttaháválašvuoda mearkkašupmi lea gal dađistaga jávkagoahtán, ja *s-* lea vehážiidda šaddan perfektiiva aspeavtta ovdanbuktin. Semelfaktiivavearbbat leatge tyyhkkalaččat perfektiivavearbbat. (Isačenko 1962: 399, 403–404.)

Frekventatiiva ja kontinuatiiva mearkkašumis fas ii leat ruoššagielas sierra formála ovdanbuktinvuohki. Forsyth (1960: 28) fuopmášuhtá, ahte dálá imperfektiiva aspeavtta ovdanbukti suffivssat *-iv/-yv/-v-* leat historjjálaččat iteratiiva suffivssat, ja ahte iteratiiva mearkkašupmi lea ain vuohttimis ollu sekundára imperfektiivvain, omd. *vypivat*_{ipfv.} ‘jugadit’.

Sekundára imperfektiivvat geavahuvvojit dattetge unnán, ain juo girjjálašvuodas, ja dat leat semantihkalaččat sakka gáržžibut go prefikserekeahtes imperfektiivvat, mat eai vealttakeahtá ovdanbuvtte frekventatiiva dahje kontinuatiiva mearkkašumi.

5.2 Ruoššagiela aspeavttat

Ruoššagiela dutkama álgoáiggis gohčoduvvojedje buot vearbaid aspektuála iešvuodas aspeaktan, maidái duratiiva, iteratiiva, momentána jna. (Serebrennikov 1960: 12–19.) Dađistaga aspeaktadoaba lea ráddjejuvvon gokčat dušše perfektiivva ja imperfektiivva, ja eará iešvuodas leat, erenoamážit

slávlaš riikkaid olggobeale dutkiid gaskkas, sirrejuvvo aspektuála iešvuohtan, mii maid lea gohčoduvvo aktionsartan, prosedurálan dahje modalitéan. Comrie (1976: 9) mielde aspeavtta ja aspektuála luohkáid lávejit earuhit dainna, ahte aspeavttas semantihkalaš erohusat leat šaddan giellaoahpalažžan, aspektuála luohkain dat leat leksikaliserejuvvo.

Aspeavttat relaterejit dáhpáhusa áigestruktuvrii. Jos dilálašvuohta gehččojuvvo ollislašžan, dego olggobealde, nu ahte das ii sirrejuvvo álgu, gaska iige loahppa, de dat ovdanbuktá perfektiiva aspeavtta. Jos dilálašvuohta fas gehččojuvvo dego siskkobealde, nu ahte dan siskkáldas áigestruktuvra deattuhuvvo, de lea sáhka imperfektiiva aspeavttas. Omd.: *Ivan čital_{ipfv.}, kogda ja vošel_{pfv.}* ‘Jovvna lei lohkamín, go mun bohten’. Mañit vearba (*vošel* ‘bohten’) ovdanbuktá dili oppalašvuohtan, iige referere dan siskkáldas áigestruktuvrii. Das lea perfektiiva mearkkašupmi, ja gielain main lea sierra vearbahápmi dađe várás, daddjojuvvo ahte das lea perfektiiva aspekta. Ovddit vearba fas (*čital* ‘lei lohkamín’), mii čujuha Ivan lohkamii, čujuha doaimma siskkáldas áigestruktuvrii. Cealkka áddejuvvo dan láhkai, ahte son lei lohkamín sihke ovdal go mun bohten, ja dan mañnáge. Ovddit vearba ovdanbuktá nappo imperfektiiva mearkkašumi, ja ruoššagielas das geavahuvvo imperfektiiva aspekta. (Comrie 1976: 4.)

Gielain leat sierralágan aspektavuogádagat. Ruoššagielas aspekta ovdanbuktojuvvo vearbaprefivssaiguin ja -suffivssaiguin. Suomagielas dat ovdanbuktojuvvo kásusgehčosiiguin, namalassii akkusatiiva-/partitiivahámiid vuostálasvuodain, vrd. ovdamearkkaid (1) ja (2) (Dahl – Karlsson 1976: 29).

Suomagielas	Ruoššagielas
(1) Hän rakensi <i>taloa</i> _{part.}	On <i>stroil</i> _{ipfv.} dom.
(2) Hän rakensi <i>talon</i> _{akk.}	On <i>postroil</i> _{pfv.} dom.

Goabbáge cealkka mearkkaša ‘Son huksii dálu’, muhto (1) govvida ahte son lei huksemin dálu (siskkáldas áigestruktuvra deattuhuvvo, son lei huksenproseassa siste – imperfektiiva mearkkašupmi), (2) fas govvida huksendili ollislašvuohtan, ja indikere dán dáhpáhusas maiddá ahte son lei huksen dálu gárvvisin (perfektiiva mearkkašupmi).

5.2.1 Ruoššagiela aspeavttaid morfologiija oanehaččat

Eanaš prefivssahis vearbbat gullet imperfektiivva aspektii, omd. *čitat*^{ipfv.} ‘lohkat’. Dain leat dasto prefivssaid vehkiin suorggiduvvon perfektiivvavearbbat, omd. *perečitat*^{pvf.} ‘lohkat odđasit’. Prefikseremiin mearkkašupmi sáhtta kvalifiserejuvvot (šaddet odđa leksemat), modifiserejuvvot (šaddet aspektuála suorggádušat) dahje bissut oalle lahka vuodđovearbbat. Prefikserejuvvon perfektiivvavearbbain leat dasto suorggiduvvon nu gohčoduvvon sekundára imperfektiivvavearbbat suffivssaid *-a/-ja-* ja *-yv-/-iv-* vehkiin, omd. *perečityvat*^{ipfv.} ‘lohkat odđasit (ja odđasit)’. (Isačenko 1962: 359.) Dušše vearbahámi vuodul lea dattetge veadjemeahtun dadjat goabbá aspektta vearbbas lea, danin go buot joavkkuin leat spiehkastagat, muhtin vearbbat geavahuvvojit goappáge aspeavttas ja muhtin vearbbain ii oppa leatge aspektabárra (Forsyth 1970: 17).

5.2.2 Ruoššagiela aspeavttaid geavaheapmi

Perfektiivvavearba ovdanbukta dávjá dili rievdadusa, omd. *On razbil*^{pvf.} *stakan*. ‘Son cuvki glása.’ Perfektiivvavearbbaid geavahit maid dávjá maññálas dáhpáhuvvamiid govvideapmái, omd. *On vstal*^{pvf.} *umylsja*^{pvf.} *odelsja*^{pvf.}... ‘Son lihka, basadii, gárvodii...’. (Forsyth 1970: 9.)

Perfektiivva kategoriija adnojuvvo leat «merkejuvvon», dat mii meroštallojuvvo, ja imperfektiivva lea buot eará, masa meroštallan ii gusto. Okta imperfektiivvavearbbat váldogeavahusain leage namuhit doaimama. Imperfektiivvain maid ovdanbuktojuvvo doaimma, mii ii leat ollašuhthtojuvvon dahje mii ovdanbuktojuvvo gaskan dan ollašuhthtima, omd. *On čto-to očen dolgo bral*^{ipfv.} *vešči v garderobe* ‘He seemed to take a very long time to get his things out of the room’ (= Son orui ádjáneamen nu guhká váldit diñggaidis molssodanlanjas). Imperfektiivvavearbbain ovdanbuktojuvvo maid dávjá konašuvdna, ja dakkár doaimma, mas lea “ovdan-ruoktot”- mearkkašupmi, omd. *Da, ja čital etu knigu. Ja bral*^{ipfv.} *ejo v biblioteke*. ‘De lean lohkan dien girjji. Mun luoikkahin [válden] dan girjerájus’ (indikere ahte mun lean luoikkahan ja maiddái dolvon girjji ruovttoluotta). Imperfektiivva geavahuvvo maid dávjá biehttalancealkagiin, vuostálágaid miehtecealkaga perfektiivvain, omd. *Vy vzjali*^{pvf.} *u nego etu knigu? – Net, ne bral*^{ipfv.}. ‘Váldetgo sus dan girjji? – In, in váldán.’ (Forsyth 1970: 15, 60.)

Ruoššagiela aspeavttaid geavahus juohkása maiddái tempusiid mielde, nu ahte dušše imperfektiivvavearbbaid preseansahámit geavahuvvojit dálá áiggi

ovdanbuktimii². Perfektiivavearbbaid hámit, mat formálalaččat vástidit imperfektiivavearbbaid preseansahámiide, geavahuvvojit boahtteáiggi tempusa ovdanbuktimii. Imperfektiivavearbbain gal maid sáhtá ovdanbuktit boahtteáiggi, muhto dušše fal veahkkevearbba vehkiin, omd. *буду писат' 'čálán'* (boahtteáiggis), vrd. dá. *kommer til å skrive*). Vássánaiggi ovdanbuktimii geavahuvvojit goappašat aspeavttat.

6. Buohtastahttimat

6.1 Gielddasámegiela aspektuála suorggádusaid ja ruoššagiela aspeavtta lagašvuohhta

Gielddasámegiela momentánavearbba vástta ruoššagielas lea dábálaččat ruoššagiela perfektiivavearba, omd.

- (3) *tás't vyjd'ä olgäs jēmenn't, vuəməšt gorš'χka, pajen'd'sōn, tyff'k'χužə: māj't sōnn tās't oarr? - ja pyjjet' šūrr nāp' syz.* (SVKL26) *no tut vo dvor vyšla hozjajka i, uvidev čugunok, podnjala ego, i postavila* ^{pfv.} *ego v taz* (= de bodii eamit olggos, fuomášii kástarolla, loktii dan, [imaštalai: – maid dat dás orru?]) – ja bidjalii stuorra fáhttii).³

Muhtimin, vaikko oalle hárve, momentánuorggádusa vásttan lea ruoššagiela imperfektiivavearba, erenoamážit jos lea sáhka habituála dilálašvuodain, omd.

- (4) *təl' pyjjall tanna sōn əft bjālla pjēc kuərr'v əl, kāχχt māj'n-ne* (SVKL24) *stavila* ^{ipfv.} *na kromky gorjačei plity i čem nibud' sverhu nakryvala* (= bidjalii su [kástarollaža] báhkka uvnna ravdii ja govčcai mainnanu).

Dát ovdamearkkat čájehit ahte sámegiela momentánavearbbas ja ruoššagiela perfektiivavearbbas lea goabbatlágan distribušuvdna. Ovttaháválaš dáhpáhus ii eaktut perfektiivavearba mearkkašumi (vaikko dat leage oalle dábálaš) ja perfektiivavearba mearkkašupmái sáhtá gullat fas nu ollu earáge go ovttaháválašvuohhta.

² Das eai leat gal buohkat ovttá oaivilis, gč. omd. Forsyth 1970: 20, 29.

³ Roahkkeruoduid siskobeale jorgalus váilu originála ruoššagiela teakstaveršuvnnas.

Frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbaid vástta lea dábálaččat ruoššagiela imperfektiivavearba, goappašiin govvidit dávjá oktílaš diliid. Dáhpáhusa frekventatiivavuohhta ii leat dattetge sorjavaš dan aspeavttas. Ruoššagiela imperfektiivavearbbain lea mealgat viidásut geavahus go sámegiela frekventatiivvain ja kontinuatiivvain, ja dat geavahuvvojit maiddá bisttuhis dáhpáhusaid govvideapmái, erenoamážit go hálli dušše nammada doaimma, iige deattut dan siskkáldas áigestruktuvrra. Dakkár dáhpáhusain sámegielas geavahit vuodđovearbbaid dahje aspektuála suorggádusaid, main ii leat oktílašvuoda mearkkašupmi váldun.

6.2 Spiehkasteamit árbevirolaš geavahanmálles

Go lean guorahallan suorggádusaid geavahusa, lean geahčadan čuovvugo daid geavahus árbevirolaš geavahanmálle, vai leatgo vuohttimis váikkuhusat ruoššagiela aspeavttaid geavaheamis. Dutkanmateriála rájálašvuoda geažil ovdanbuvttán dás dušše tendeanssaid.

6.2.1 Momentána vearbbaid geavaheapmi

Momentánavearbbaid geavahus čuovvu buori muddui árbevirolaš geavaheami, earret ahte dihto momentánasuorggádusat orrot ožžon nana coavcci gielddasámegielas, ovdamearkka dihte *tātse-* (< *tāhtə* ‘dáhtut, hálidit’) ja *tidsə* ‘oažžut diehtit, beassat diehtit’ (< *tīdtə* ‘diehtit’). Jo Itkonen (1958: 576a) lea merkestan sátnegirijjistis *tātse*-vearbba geavahuvvot ruoššagiela *zaxomemʼ* ‘háliidišgoahtit, šaddat miella’ vásttan. Dat leat perfektiiva inkoatiiva vearba, ja geavahuvvo imperfektiiva *χotet*_{ipfv.} ‘hálidit’-vearbba aspeaktabárran. Omd.

- (5) *tātəsʼt tāll jēlle əftəsʼt čuərsənʼ, sāhplīŋkənʼ, cūmmpənʼ, njuəm-mʼlenʼ, ja pēttxənʼ* (P46) ‘guvžii šattai miella eallit ovttas čurrohiin, sáhpániin, cubbuin, njoammiliin ja vuoncávarrásiin’.

Maiddá momentána-inkoatiiva áicanvearbbat leat dábálaččat gieldda-sámegielas, omd. *kulsə* ‘gullát, gulastit’ (< *kullə* ‘gullat’) ovdamearkacealkagis (6). Stuorát frekvensii veadjá váikkuhit ruoššagiela imperfektiiva-perfektiiva vearbabárra, *slyšat*_{ipfv.} ‘gullat’ – *uslyšat*_{pfv.} ‘gullát, gulastit’ (dá. *få høre*).

- (6) *niejđ kul, st, čte pienne pueddev* (EI36)
Das Mädchen hört, daß die Hunde kommen.
 (= Nieida gullá, ahte beatnagat bohtet).

Davvisámegillii maid sáhtášii dadjat ahte *nieida gullái/gulastii, ahte...*, muhto dá báleamos molssaeaktu dáidá gal leat vuodđovearba *gullat*. Maiddái duiskkagielat jorgalusas geavahuvvo dušše *hören*-vearba.

6.2.2 Frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbaid geavaheapmi

Oddasut teavsttain vuohtta, ahte frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorggádušat geavahuvvojit máŋgga sajis imperfektiivavearban bárralagaid vuodđovearbbain, seamma láhkai go ruoššagiela imperfektiivavearbbat geavahuvvojit perfektiivavearbbaid bárran. Čielgasepmosit dat vuhtto jorgaluvvon teavsttain (LP).

Frekventatiiva suorggádušat geavahuvvojit ruoššagiela imperfektiivavearbbaid láhkai ovdamearkka dihte habituála diliid ovdanbuktímii, omd. *vuančnə* ‘váldit’ (fr.), ru. *dostavat*^{pfv.} (< *vuančnə* ‘váldit’, ru. *dostat*^{ipfv.}).

- (7) *goršxkənč šoabəšt kypp’ətə udtət’ pūllje pjēc al’n ja šoabəšt, kuəs’ jēmjen’t vuančnə’d sōn vōālmaš pjērəkən’*. (SVKL24)
... *Emu nraivos’ kogda hozjaika dostavala*^{ipfv.} *ego* (= Kástarollaš liikui duolddahit suohkada báhkka uvnna alde ja liikui, go dálueamit ain válddii su gárvvis borramušain).

Frekventatiiva vearahámi geavaheapmái veadjá movttiidahttit ruoššagiela vástaga imperfektiivavearba *dostavat*^{ipfv.} ‘váldit’-vearba. Maiddái davvisámegiela *váldit*-vearba sajis sáhtášii geavahit frekventatiivavearba, jos livččii sáhka máŋgga subjeavttas, omd. *Olbmot válddašit borramušaid ja gáhkuid guhkes beavddis*. Ovttain subjeavttain ja habituála diliin dat ii goittotge oro heivemin, **dálueamit válddaša kástarolla gárvvis borramušain*.

Dutkanmateriálas leat maid frekventatiivasuorggádušat, maidda davvisámegiela ii leat vástta, omd. *poajnə* ‘hárrjānit’ (kont.), ru. *privykat*^{ipfv.} (< *poaje* ‘hárrjānit’, ru. *privyknut*^{pfv.}) dán cealkagis:

- (8) *cjālka, mynnə adt’ əllja sama lössə. noa mjīlknes’t poājna* (LP14)
priznat’sja, mne seičas nemnogo trydno. No potihon’ku privykaju^{pfv.}
(= dovdastan, ahte mus lea dál vehá lossat. Muhto hárrjānan (kont.) vehážiidda).

Maiddái *šəntnə* ‘šaddat’ (kont.) (ru. *stanovitsja*^{ipfv.}) < *šənnətə* ‘šaddat’ (ru. *stat*^{pfv.}) ovdasta seamma kategoriija, mas gielddasámegiela frekventatiiva/

kontinuatiiiva-suorggis orru deavdimin imperfektiivva vearbahámi doaimma cealkagis:

- (9) *adt' munn kīča īdžjan koān' ce āl ə mynnə šāntant njuāss'.* (LP15)
i sejčas ja smotrju na svoih družej i mne stanovitsja _{ipfv.} *ne po sebe* (= dál mun geahčan iežan skihpáriid ja munnje šaddá (kont.) váivi).

Gáldomateriálas leat maid muhtin veardde frekventatiivasuorggádusat, maida davvisámegiela lea vástta, muhto mat geavahuvvojit dakkár sajiin, main davvisámegiela vállješeimmet vuodđovearbbá, gč. cealkagiid cealkagiid (10) ja (11). Dakkár vearbbat leat omd. *sījnnə* ‘čaiimat’, ru. *smejat'sja* _{ipfv.} (< *sījnnə* ‘čaimmihit’, ru. *zasmekat'sja* _{pfv.}) ja *vuəzhəllə* ‘čájehallat’, ru. *pakazyvat'* _{ipfv.} (< *vūz'hə* ‘čájehit’, ru. *pokazat'* _{pfv.}).

- (10) *myjj all'kep' sijn'nə* (SVK13) ‘mii álgit čaiimat (fr.)’.

- (11) *vot təl' munn ton i vuəz'halla, što nikas't sakk's allja* (KSDP11)
‘na dan han mun dutnje čájehalange, ahte gostige ii leat duolva’.

Dákkár ovdamearkkat eai gal vealttakeahtá čájjet ruoššagiela váikkuhusa gielddasámegillii, veadjá baicce leat nu ahte davvisámegiella lea báinnahallan dárogiillii.

Orru maid leamen tendensa ahte jos okta cealkaga vearbbain lea frekventatiiva, de leat buot cealkaga vearbbat frekventatiivvat. Ruoššagiela aspektahan dájvá stivre olles cealkaga, nu ahte buot cealkaga vearbbat leat jogo imperfektiivvat dahje perfektiivvat. Divttain dat veadjá leat geavahuvvon didolaččatge, loahppasuokŋan, nu movt dán divttas miesáža birra:

- (12) *pějyv baj kərant, njučkant, - rysseguəjm' sōnn sīrant* (ENK6)
‘miehtá beaivvi ruohtada, njuikkoda – rissiiguin dat stoagada’.

Frekventatiiva- ja kontinuatiiivasuorggádusat lea produktiivlaš suorggádusluohkká, ja dađistaga suorggiduvvojit ain ođđa suorggádusat. Orru leamen nu ahte ruoššagiela guovttijuohku aspektahámiid gaskkas movttiidahtá geavahit frekventatiiva- ja kontinuatiiivavearbbaid ja maddái suorggidit ođđa dakkár suorggádusaid gielddasámegillii. Ođđasut materiálas leatge muhtun frekventatiivvat, mat eai leat merkejuvvon sátnegirjjiide, omd. *kopčnednə* ‘čoahkkanaddat’ (< *kopčneddə* ‘čoahkkanit’). Omd.

- (13) *adt' sama ljev tykkvən' kəsk, kuəss' myjj kopčnednəp' əftəs't vjāl*

vāres't (LP[8])

a sejčas samye čudesnye momenty, kogda my sobiraemsja ^{ipfv.}
vmeste, obščajas' na prirode (= dál leat lihkoleamos bottažat go
mii čoahkkanat ovttas meahcis).

7. Loahppajurdagat

Lean dán artihkkalis geahčadan gielddasámegiela momentána- ja frekventatiiva-/kontinuatiivavearbbaid aspektuála iešvuodaid ja buohtastahttán daid ruoššagiela aspektahámiid geavahusain. Momentánavearbbaid geavahus čuovvu buori muddui árbevirolaš geavaheami, frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbat fas leat ođđasut teavsttain mángii geavahuvvon dakkár sajiin, gokko dat eai boarrásut teavsttain leat geavahuvvon. Dutkanmateriálas leat maid muhtin veardde frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorggádusat, main ii leat vástta davvisámegielas, ja maid ruoššagiela paralleallateavsttas lea álo imperfektiivavearba. Veadjá leat nu ahte ođđa frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbat suorggiduvvojit namalassii gokčat dan doaimma, mii ruoššagiela imperfektiivavearbbas lea.

Dat ahte momentánavearbbaid geavahus ii leat nu ollu rievdan, go frekventatiivvaid ja kontinuatiivvaid geavahus, sáhtá leat oktavuodas dainna, ahte ruoššagielas lea sullasaš ovtaháválašvuoda govvideaddji luohkká, semelfaktiivvat. Frekventatiivvain/kontinuatiivvain sullasaš vástta váilu. Momentánavearbbat lea maid semantihkalaččat gáržžit luohkká go frekventatiivvat ja kontinuatiivvat, ja mađi galjit sáni semantihkka lea, dađi hearkkibut dat oažžu ođđa mearkkašumiid ja geavahuvvo eará oktavuodain.

Veadjá leat nu ahte eanetlohkogiela guovttijuohku aspeavtta dáfus lea stivren giellageavahedjjiid dan guvlui, ahte sii dieđekeahttá leat veháziidda geavahišgoahtán frekventatiivva/kontinuatiivva aspeavtta ovdanbuktin sámegielas. Nu mo lean ovddabealde namuhan, de ovdanbuktet dát fuopmášumit dattetge dušše tendenssaid. Boahnte áiggi hástalussan lea čohkket njálmmálaš giellačájánašaid, mat mánggabealagit govvidit gielddasámegiela dálá geavaheami, ja daid vuodul de dahkat vuodul loahppajurdagiid suorggádusaid geavaheamis.

Oanádusat

ru.	ruoššagiella
dá.	dárogiella
mom.	momentána
fr.	frekventatiiva
ipfv.	imperfektiiva
pfv.	perfektiiva

Dutkanmateriála

- EI = ITKONEN, ERKKI 1985: *Kildinlappische sprachproben*. Juhani Lehtiranta (doaim.). Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 191. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- ENK = KORKINA, EKATERINA NIKOLAEVNA 1994: *Čurppa – urppa. Sām’ stiha pārrnət’*. Murmansk: Vserossijskij fond kul’ tury Murmanskoe otdelenie.
- KSDP = Kolasamische Dokumentations Projekt almmustahtekeahtes jietnabáttit.
- LP = *Lovozerskaja Pravda*. Nojabr’ 2003. Apatity.
- P = KURUČ, R. D – MEČKINA, E. I. – JAKOVLEVA, R. I. – VINOGRADOVA I. B. – AFANAS’EVA N. E. 1991: *Pūdž’enč. Olešek. Kniga dlja dopolnitelnogo čtenija v 3 klasse caamskoj školy*. Murmansk: Izdatel’stvo OK KPSS.
- SVK = *Sām’ – Vālt kyrr’j-lāss’t «Sām’*». No 1. Čakčamánnu 2002. Lujávri: Samizdat.
- SVKL = *Sām’, Vālt kyrr’j-lāss’t «Sām’*». No 2. Njukčamánnu 2005. Lujávri: Samizdat.

Girjäläšvuohta

- COMRIE, BERNARD 1976: *Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DAHL, ÖSTEN – KARLSSON FRED 1976: Verbien aspektit ja objektin sijamerkintä: Vertailua suomen ja venäjän välillä. – *Sananjalka 18. Suomen Kielen Seuran vuosikirja* s. 28–52.
- FORSYTH, J. 1970: *A grammar of aspect: usage and meaning in the Russian verb*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HALÁSZ, IGNÁCZ 1883: Orosz-lapp nyelvtani vázlat. – *Nyelvtudományi közlemények [a Magyar Tudományos Akadémia] 17*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- HELANDER, NILS ØIVIND. 1993 [1992]: Suorggideapmi. – GUTTORM, VESA – HELANDER, NILS ØIVIND – KEMI, KJELL (doaim.), *Muhtun giella-gažaldagat*. 2. rievdaduvvon deattus s. 19–54. [Guovdageaidnu]: Sámi oahpahusráđđi.
- ISAČENKO, A. V. 1962: *Die russische Sprache der Gegenwart – part 1 – Formenlehre*. Halle (Saale): Niemeyer.
- HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2005: *Iso suomen kielioppi*. 3. deattus. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- KERT, G. M. 1975: Saamskij jazyk. – V. I. Lytkin – K. E. Majtinskaja – Karoj Redei (doaim.), *Ocnovy finno-ugorskogo jazykoznanija. Pribaltijsko-finskie, saamskij i mordovskie jazyki* s. 203–247. Moskva: Nauka.
- 1987: O glagol'nyh slovoobrazovatel'nyh suffiksah v kil'dinskom dialekte saamskogo jazyka. – *Sovetskoe Finno-Ugrovedenie 23 (2)*: 92–100. Tallinn: Akademija nauk Estonii.
- KERT, G. M. – MARKIANOVA, L. F. 1979: Obščie slovoobrazovatel'nye modeli glagola v karel'skom i saamskom jazykah. – *K istorii malych narodnostej Evropejskogo Severa SSSR*. Petrozavodsk: Akademija nauk SSSR.
- KINTAL, ANDERS 2000: *Verba suorguduvvam verbajš. Julevsámegiela værbbasuorgudisáj semántalasj guoradallam*. Prentekeahthes sáme-giela váldofágabargu. Tromssa universitehta.
- KURUČ, R. D. – AFANAS'ÉVA, N. E. – MEČKINA, E. I. – ANTONOVA, A. A. – JAKOVLEV, L. D. – GLUHOV, B. A 1985: *Saamsko-russkij slovar'*. Moskva: Russkij jazyk.

- NICKEL, KLAUS PETER 1994 [1990]: *Samisk grammatikk*. 2. deattus. Kárášjohka: Davvi Girji O.S.
- NIELSEN, KONRAD 1979 [1926–29]: *Lærebok i lappisk (samisk) – Bind I Grammatikk*. 2. deattus. Oslo: Universitetsforlaget.
- PALTO, KIRSI 2007: *Gieldda- ja darjjisámeigiela frekventatiiva, kontinuatiiva ja momentána vearbasuorggádušat*. Prentekeahkes sámeigiela váldofágabargu. Tromssa universitehta.
- RUONG, ISRAEL 1943: *Lappische Verbalableitung – dargestellt auf Grundlage des Pitelappischen - Inaugural-Dissertation*. Uppsala universitets årsskrift 1943:10. Uppsala.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 2005: *Láidehus sámeigiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji O.S.
- SARA, LAILA SUSANNE 2002: *Suorggádušaid geavaheapmi. Guovdageainnu nuoraid giellageavaheapmi*. Prentekeahkes sámeigiela váldofágabargu. Tromssa universitehta.
- SEREBRENNIKOV, B. A. 1960: *Kategorii vremeni i vida v finno-ugorskix jazykaz permskoj i volžskoj grupp*. Moscoe: Izd-vo AN SSSR.

Aspectual derivatives in Kildin Sami and aspect in Russian

This article is a description of the aspectual use of the frequentative, continuative and momentane derivatives in the Kildin Sami language. It also includes a comparison with the use of aspect in Russian, which is a grammatical feature whereby the speaker is required to choose between an imperfective verb, focusing on the internal temporal structure of the situation, and a perfective verb, which regards the situation from the outside. In Sami, the aspectual nuances are lexical, expressing that something happens once (momentaneous), repeatedly (frequentative) or continuously (continuative), and there are also many neutral verbs.

The article shows that, in more recent texts, the frequentative and continuative verb is used in sentences in which a non-derivative verb would be chosen in Northern Sami, and where the Russian parallel is always the imperfective verb. This mainly occurs in sentences with habitual meaning and in sentences where the verb is only used to designate the event, neither giving focus to the internal temporary structure nor to the totality of the situation. On this basis, the tendency seems to be that the Russian aspect

is inspiring people to use the frequentative/continuative as a pair with the non-derivative verb, since the imperfective in Russian makes a pair with the perfective verb. For momentane verbs, no such development can be observed.

Kirsi Paltto

Romssa universitehta

kirsi@abc-company.no